

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 342.534(436.1)"1861/1918"

331.31 (497.4)(045)

prejeto: 19. 5. 2006

Jože Maček

akademik, zaslužni univ. profesor, dr. agronomskih, ekonomskih in zgodovinskih znanosti,
Biotehnična fakulteta, Jamnikarjeva 101, SI-1111 Ljubljana

Dedni in dosmrtni člani ter cerkveni dostojanstveniki gosposke zbornice dunajskega državnega zbora (1861–1918) v povezavi s slovenskimi deželami

IZVLEČEK

V prispevku je kratek oris nastanka gosposke zbornice (Herrenhaus) dunajskega državnega zbora (Reichsrat). Glavnino tvori seznam dednih in dosmrtnih članov ter knezoškofov in knezonadškofov v obdobju obstoja te zbornice (1861–1918), ki so imeli kakršno koli zvezo s slovenskimi deželami. Zajetih je 24 dednih, 20 dosmrtnih članov ter 10 cerkvenih knezov.

KLJUČNE BESEDE

ustavna zgodovina, dunajski državni zbor (Reichsrat), gosposka zbornica (Herrenhaus), dedni člani, dosmrtni člani, cerkveni dostojanstveniki (knezoškofje in knezonadškofje), slovenske dežele

ABSTRACT

*HEREDITARY AND LIFELONG MEMBERS AND CHURCH DIGNITARIES OF THE UPPER HOUSE
OF THE VIENNESE PARLIAMENT (1861–1918) AND THEIR CONNECTIONS WITH
SLOVENE PROVINCES*

The contribution brings a brief outline on the foundation of the Upper House (Herrenhaus) of the Viennese parliament (Reichsrat). The main part of the article is a register of hereditary and lifelong members and prince bishops in the period of the existence of the mentioned Chamber (1861–1918) that were in any whatsoever connection with Slovene lands. Included are 24 hereditary members, 20 lifelong members, and 10 Church princes.

KEY WORDS

Constitution history, Viennese parliament (Reichsrat), Upper House (Herrenhaus), hereditary members, lifelong members, Church dignitaries (prince bishops and prince archbishops), Slovene provinces

Pri preučevanju lastništva gospostva Laško (grofje Vetter von der Lilie, za njimi grofje Wildestein, nato ponovno grofje Vetter von der Lilie) sem naletel na navedbo, da sta bila dva grofa Vetter von der Lilie člana gosposke zbornice. Za dedno članstvo v gosposki zbornici je bila praviloma potrebna velika nedeljiva zemljiška posest, ki je zagotavljala, da se premoženje rodu ne bo drobilo ali zmanjšalo. Za to je najbolj ustrezala pravna oblika družinskega fidejkomisa ali pa ustrezna določila v družinskih statutih, ki so zagotavljala nedeljivost zemljiške posesti. Družina grofov Vetter von der Lilie pa je imela ne prav veliko posest na Moravskem in le družinski fidejkomis za nekdanje gospostvo v Laškem, ki pa je po zemljiški odvezi postalo tudi sorazmerno malo pomembno. Menil sem, da je bil ta fidejkomis najbrž podlaga za sprejem v gosposko zbornico, čeprav noben član te družine nikoli ni bival v Laškem in so imeli svoj sedež vedno na Moravskem. Ta misel se je izkazala kot pravilna. Grofa Vetter von der Lilie sta bila najprej dosmrtna, nato pa dedna člana gosposke zbornice na podlagi fidejkomisa, s katerim nista imela nikakršne ozemeljske zveze, temveč sta od njega dobivala le rente. To je bila pobuda, da sem raziskal, če je na slovenskem ozemlju še kaj takih primerov oziroma kateri člani gosposke zbornice so imeli zemljiška veleposestva na slovenskem ozemlju, ki so bila (vsaj delno) podlaga za sprejem med njene člane. Seveda pa v prispevku ne bomo prikazali njihovega delovanja v omenjeni zbornici.

V naslednjem bomo zgolj v obrisih prikazali, kako je nastajala gosposka zbornica. Čeprav se je v Avstriji dogodil prehod od stanovskih ustavnih pogledov do zamisli iz zahodne Evrope prodirajočih reprezentativnih ustav prav tako pozno kakor nenadno, namreč šele po izbruhu marčne revolucije 1848, so ustavni eksperimenti v letih 1848 in 1849 že nakazali različne strukturne elemente prve zbornice v okviru dvozbornočnega sistema.¹ Dvornim krogom pa tudi bolj ali manj vsem drugim političnim akterjem je bilo jasno, da bo bodoči parlament – državni zbor (Reichsrat) sestavljen iz dveh domov, zgornjega in spodnjega. Dvodomni sistem so imeli tudi v drugih tedanjih državah, v Angliji že od 1344 z zgornjim in spodnjim domom (House of Lords, kamor je člane imenovala krona, in House of Commons, kamor so poslance volile skupine prebivalcev). V Prusiji je imel parlament po revoluciji in frankfurtskem parlamentu bolj zapleteno sestavo, vendar od leta 1854 tudi zgornji dom (Herrenhaus). Pozneje sta se v slovenskem jeziku uveljavili oznaki za zgornji dom gosposka zbornica, za spodnji dom pa poslanska zbornica. Cesar Franc Jožef oz. krona na zgolj v raznih ku-

rijah izvoljeno ljudsko predstavništvo v državnem zboru nikakor ne bi pristala. Po Schmerlingovem zapisu se je cesar z reprezentativno ustavo za silo sprijaznil šele s predvideno uvedbo gosposke zbornice. Cesar je hotel imeti gosposko zbornico in v njej svoje najbolj zveste podanike, ki bi lahko preprečili, razen dveh izjem, izdajo vseh zakonov, ki bi kroni ne ustrezali. V letih med 1848 in 1861 so o sestavi, imenovanju članov in vlogi gosposke zbornice v raznih organih veliko razpravljali, pri čemer je imel odločilno vlogo Anton vitez Schmerling.² Pravica cesarja do imenovanja članov prve zbornice ni bila pravzaprav nikoli sporna. Prav tako niso bile sporne naslednje tri kategorije članov gosposke zbornice: 1. vsi polnoletni principi cesarske hiše (vsi nadvojvode), 2. vsi knezoškofje in knezonadškofje, 3. dedni (erblich) člani; zanje so že od začetka razprav prihajali v poštev le seniorji mogočnih aristokratskih rodov z veliko nedeljivo zemljiško posestjo, odprto pa je ostalo vprašanje njihovega števila. Bolj zapleteno pa je bilo vprašanje 4. skupine – dosmrtnih (auf Lebensdauer) članov gosposke zbornice. Tu je bilo vprašanje zastopstva po deželah, ki je ostalo nerešeno. Do konca te zbornice so bile dežele v njej zelo neenakomerno zastopane. Med dosmrtnimi člani naj bi bilo tudi *"nekaj mož, ki so se odlikovali v Naših civilnih in vojaških službah ali na drug način."* Pozneje je namesto omenjene obveljala tale formulacija: *"Cesar si pridržuje pravico imenovati za dosmrtno člane gosposke zbornice može, ki so si pridobili zasluge za cerkev ali državo, znanost ali umetnost."* V dokončni verziji ustavnih dokumentov je bil zamenjan le vrstni red: za državo ali cerkev. Na cesarjevo izrecno zahtevo se je prva zbornica imenovala gosposka zbornica (Herrenhaus), druga pa poslanska zbornica (Abgeordnetenhaus). Že vrstni red zbornic nakazuje, da je bil od cesarja imenovanim članom v gosposki zbornici, ki so bili skoraj do konca večinoma visoki ali nižji aristokrati, pripisan večji pomen, kakor od prebivalcev voljenim poslancem v poslanski zbornici. Med dosmrtnimi člani je bilo tudi nekaj neplemičev, zlasti iz vrst univerzitetnih profesorjev, umetnikov, visokih upravnih uradnikov, visokih sodnikov ter pozneje industrialcev, vendar so vseeno prevladovali plemiči. Kot priznanje za uspešno "minulo delo" je bilo imenovanih precej bivših deželnih glavarjev, ki pa so bili razen izjem tudi plemiči. Praktično nobene vloge v gosposki zbornici niso imeli principi cesarske hiše, ker pri zasedanjih in delu gosposke zbornice niso sodelovali. Za skupino cerkvenih knezov so uporabljali izraz virilisti ali škofovska klop. Vendar zanje pojem virilisti ni ustrezal, ker upravičenci niso zasedli svo-

¹ Stourzh, Die Mitgliedschaft, str. 62–63.

² Brockhaus Enzyklopädie 16, str. 754.

jega mesta takoj ko se je sedež izpraznil, temveč jih je moral imenovati cesar, kar pa ni vedno storil. Cerkevni knezi niso imeli večje vloge v gosposki zbornici, ker jih je bilo malo. Nekateri se zasedanj sploh niso udeleževali, kakor goriški nadškof Alojzij Matija Zorn, nekateri, kakor goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej, pa v zbornici sploh ni zaprejel. Precej neurejeno je bilo imenovanje pri dednih članih. Pri nekaterih rodovih so bili na izpraznjeno mesto imenovani celo nedoletni nasledniki (ki so svoje mesto v zbornici lahko zasedli šele s polnoletnostjo), pri drugih pa nasledniki bodisi sploh niso bili imenovani, bodisi so bili imenovani z veliko zamudo ali pa so eno generacijo sploh preskočili. Pri dednih članih, razen izjem velikih zemljiških magnatov, je bila težava, da večinoma niso imeli upravnih izkušenj in v gosposki zbornici niso mogli sprejemati nalog v komisijah in delegacijah. Tako je bilo treba zaradi potreb po članih določenih strokovnih profilov imenovati dosmrtno člane, ki so bili za parlamentarno delo usposobljeni.

V nasprotju s skoraj vsemi drugimi ustavnimi določili pa določil o gosposki zbornici in še zlasti o njenem članstvu niso nikoli spremenili. Tako je ostal od začetka do konca ohranjen duh, po katerem se je vsaj dedno članstvo, nekoliko manj pa dosmrtno članstvo, pojmovalo kot milostni dar cesarja svojim najzvestejšim podanikom, seniorjem najmogočnejših plemiških rodov in zvestim državnim uradnikom. O podelitvi članstva je dokončno odločal le cesar, sodelovati je smel od začetka le ministrski predsednik, pozneje pa vsa vlada. Tako je priprava za podelitev potekala zelo skrivnostno, bila je nek misterij, neka tajna služba med najvišjimi državnimi vrhovi, katerih rituali so bili znani le redkim visokim državnim dostojanstvenikom. O kakem preverjanju priprav in podelitve prek javnosti ali celo pravni poti ni bilo misliti.³ Duh te institucije je z njenim tvorcem, cesarjem Francem Jožefom odšel v grob. Cesar Karl I. (21. november 1916 – 11. november 1918) je opravil le dve imenovanji: 7. februarja 1917 je imenoval enega, 19. maja 1917 pa kar 61 dosmrtnih članov. Zaradi velikega števila je to zadnjo skupino perov (Pairschub) in gosposko zbornico povsem razvrednotil, kar ni bila posebna škoda, saj jo je njen predsednik knez Alfred Windisch-Graetz 12. novembra 1918 razpustil.

³ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 17.

Seznam članov gosposke zbornice, ki sta jih imenovala cesar Franc Jožef I. med 1861 in 1916 in cesar Karl I. med 1916 in 1917⁴

a) dedni člani

Attems, Ignaz Maria,⁵ grof, (1774–1861), dedni član od 18. IV. 1861, upravni jurist. Leta 1809 si je pridobil velike zasluge, ker je v napoleonski vojni skrnil orožje in državni denar v višini 6 milijonov goldinarjev. V letih 1820–1852 je bil kot naslednik svojega očeta štajerski deželni glavar. Njegova hčerka iz drugega zakona, Marija se je

Ignaz Maria grof Attems (1775–1861) (Ilwof, Attems, str. 136–137).

⁴ Vsi pisci, ki so obravnavali članstvo v gosposki zbornici, so tožili, da je bil njen arhiv še med obstojem zelo neurejen. Dodatno pa je bil del arhiva notranjega ministrstva, ki je v poznejših letih pripravljalo predloge za imenovanja članov te zbornice pri požaru palače notranjega ministrstva 1927 delno uničen, delno poškodovan. Zato po mnenju piscev noben seznam teh članov ni popolnoma zanesljiv. Tako je mogoče, da je tudi v tem seznamu kaka napaka. Največja verjetnost je, da je izpuščen kak cerkveni dostojanstvenik, ker so njihova imenovanja razpršena po raznih virih.

⁵ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 77, "... na podlagi družinskega fidejkomisnega testamenta z dne 18. 11. 1727 so prešla v nedeljivo posest primogeniturnega fidejkomisa Ignaca Marija grofa Attemsa posestva Slovenska Bistrica, Brežice z graščino Rigonce, Podčetrtek s Hartenštajnom in Olimjem na Štajerskem, imenje Skopic na Kranjskem, nadalje k posestvu Brežice pripadajoči fevdi in siceršnje fidejkomisno premoženje."

poročila leta 1839 z grofom Antonom Aleksandrom Auerspergom – Anastasiusom Grünom.⁶

Attems, Ferdinand Maria, grof, (1809–1878), sin prejšnjega, dedni član od 28. II. 1862.⁷

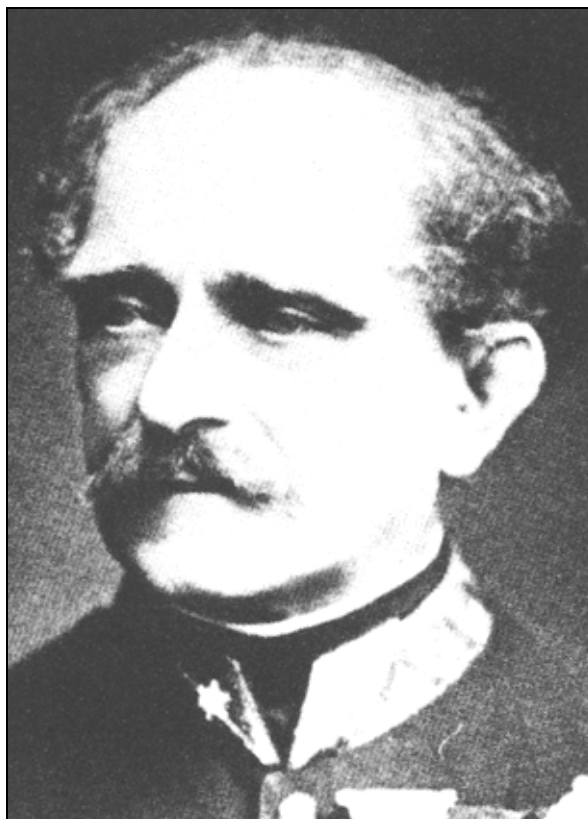
Attems, Ignaz Maria, grof, (1844–1915), doktor prava in filozofije, dedno članstvo je nasledil po svojem očetu Ferdinandu 24. IX. (po drugem zapisu 7. X.) 1879. Bil je imetnik istega fidejkomisnega premoženja, kot je opisano zgoraj pri grofu Ignazu Attemsu.⁸

Attems, Edmund, grof, (1847–1929), brat prejšnjega, štajerski deželni glavar od 1893–1896, dedni član gosposke zbornice od 16. II. 1917.⁹

Auersperg, Karl Wilhelm (Carlos), knez, kočevski vojvoda,¹⁰ (1814–1890), dedni član od 28. IV. 1861, predsednik gosposke zbornice 1861–1867, ministrski predsednik od 30. XII. 1867 do 24. IX. 1868, predsednik gosposke zbornice 1869–1879.¹¹

Auersperg, Karl, knez, (1859–1927), dedni član od 25. XII. 1890. Bil je podpredsednik gosposke zbornice od 25. III. 1897 do 25. III. 1907, od 1907 do 1911 je bil poslanec kočevskih Nemcev v državnem zboru. Bil je vrhovni deželni komornik in vrhovni deželni točaj na Kranjskem. Odlično je upravljal svoje velike gozdove na Kočevskem. Zaradi agrarne reforme je njegova posest izgubila značaj fidejkomisa, prešla pod sekvester in bila nasled v velikem delu razlaščen.¹²

Goëß, Johann Anton,¹³ grof, (1816–1887), dedni član od 18. IV. 1861. Od 25. II. in 15. III. 1709 je bil njegov rod lastnik primogeniturnega fidejkomisa s številnimi posestvi na Koroškem, mdr. Žrelec, Možberk, Podkmos, Dolnja vas in Raznica.¹⁴

Johann Anton grof Goëß (1816–1887) (Webernig, Der Landeshauptmann, str. 107).

Goëß, Anton, grof, (1856–1891), sin prejšnjega, dedni član od 25. VIII. 1887.¹⁵

Goëß, Leopold, grof, (1848–1922), vnuk brata starega očeta, dedni član od 6. II. 1905.¹⁶

Khevenhüller-Metsch, Richard, knez,¹⁷ (1813–1877),¹⁸ dedni član od 18. IV. 1861. Ta plemiški rod je imel velika posestva v Dolnji Avstriji in na Češkem, na Koroškem pa Ostrovico, Annabüchl, Landskron in Vernberk.

Khevenhüller-Metsch, Karl, knez, (1839–1905), sin prejšnjega, dedni član od 31. V. 1878.¹⁹

Khevenhüller-Metsch, Anton Sigismund, knez (1873–1945), nečak prejšnjega, dedni član od 22. V. 1906.²⁰

⁶ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 77; Österreichisches Biographisches Lexikon, 1, str. 34.

⁷ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 77.

⁸ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 60–61; Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 77.

⁹ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 77.

¹⁰ Prav tam, str. 78. Dedno članstvo v gosposki zbornici je temeljilo na fidejkomisih v Losensteinleitu v Gornji Avstriji in na Kranjskem (Kočevje, Poljane idr.).

¹¹ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 78; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 265–267.

¹² Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 78; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 271–275.

¹³ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 93.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Prav tam, str. 9, 98.

¹⁸ Prav tam, str. 98.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 98; Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 187.

Porcia, Alfons-Serafin,²¹ knez, (1801–1876),²² dedni član od 1. IV. (po drugem zapisu 30. VII.) 1867. Ta rod je imel nedeljivo posest fidejkomisov in fevdov z gospostvi Spittal, okolico Zobric, Gornji Dravograd, Flaschberg, Pittersberg in Goldenstein, Grünburg in Modrinja vas na Koroškem, nato posestvi Senožeče in Prem na Kranjskem.

Porcia, Ferdinand, knez, (1835–1896), nečak prejšnjega (vnuk očetovega brata), dedni član od 22. V. 1878. Njegov oče knez Leopold Porcia (1801–1878) ni bil imenovan, kakor tudi ne kak njegov naslednik.²³

Orsini-Rosenberg, Heinrich, knez,²⁴ (1848–1929), kot mladoleten je bil 18. IV. 1861 imenovan za dednega člana gosposke zbornice. Nato ga je ministrski predsednik z običajnim pismom z dne 12. XII. 1872 povabil, da se vključi v zbornico. V postopku povabila je sodeloval notranji minister, s povabilom je soglašal tudi cesar 11. XII. 1872. Tedaj je dejansko postal postal dedni član. Od 1878 je bil član koroškega deželnega zbora kot zastopnik veleposesti. Od gosposke zbornice so ga večkrat poslali v delegacijo.²⁵

Thurn-Valsassina, Georg, grof,²⁶ (1834–1879),²⁷ dosmrtni član od 18. IV. 1861, dedni član od 25. XI. 1867. Bil je majoratni gospod fevdov na Štajerskem, gospod na gospostvu Valeč (Waltsch) na Češkem in na gospostvu Grad pri Železni Kapli na Koroškem.

Thurn-Valsassina, Vincenz, grof, (1866–1928); sin prejšnjega, komornik, dedni član d 21. III. 1896. Bil je majoratni gospod fevdov na Štajerskem, gospod na gospostvu Valeč (Waltsch) na Češkem in na gospostvu Grad pri Železni Kapli na Koroškem.

Bil je vrhovni deželni dvorni mojster na Kranjskem in v Slovenski marki, gradiščan v Lienzu, častni vitez suverenega Malteškega viteškega reda.²⁸

Trauttmansdorff-Weinsberg, Karl,²⁹ knez, (1845–1921). V gosposko zbornico je bil za dednega člana imenovan kot mladoletnik 18. IV. 1861, po polnoletnosti 1869 je zaprosil cesarja za vpoklic v zbornico. Odgovorjeno mu je bilo, da posebno cesarsko dovoljenje za to ni več potrebno, temveč naj se s tem odgovorom in s krstnim listom predstavi predsedniku gosposke zbornice, da bo opravi bil prisego, kar je storil 4. III. 1870. Kot član fidejkomisaričnih veleposestnikov je pripadal češkemu deželnemu zboru.³⁰

Vetter von der Lilie, Felix, grof,³¹ (1830–1913), dosmrtni član od 2. IV. 1891, dedni član od 14. VI. 1907,³² veleposestnik, tajni svetnik, komornik, major v pokoju, moravski deželni glavar. Bil je član poslanske zbornice od leta 1879 do imenovanja v gosposko zbornico. Večkrat je bil izvoljen za podpredsednika, leta 1889 pa za predsednika delegacije. Odlikovan je bil z Velikim križem Leopoldovega reda.³³

²⁸ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 340–341; Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 123.

²⁹ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 129. "...na podlagi družinsko fidejkomisnih instrumentov z dne 1. VIII. 1639, 31. III. 1650, 24. VI. 1659 in 20. XII. 1845 je pridobil nedeljivo last številnih posestev na Češkem, posestvo Negovo na Spodnjem Štajerskem in posestva v Dolnji in Gornji Avstriji ter siceršnje fideikomisno premoženje." Podatek iz družinskega arhiva, deponiranega v Haus-, Hof- und Staats-Archiv na Dunaju.

³⁰ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 341; Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 128–129.

³¹ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 130–131; Orožen, *Bistum Lavant*, str. 213. "... na podlagi oporoke Marije Christine Julijane grofice von Wildenstein, ovdovele grofice Vetter von der Lilie, rojene baronice Zollner von Massenberga († 28. IX. 1708 v Gradcu), ddo Gradec 29. II. 1704 bo prešlo v nedeljivo posest robine Vetter gospostvo Laško na spodnjem Štajerskem." Kot datum državne potrditve fidejkomisa se navaja 23. II. 1730.

³² Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 130–131; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 74. Podelitev dednega članstva v gosposki zbornici grofu Felixu Vetter von der Lilie, ki je bil od 2. IV. 1891 dosmrtni član te zbornice, naj bi imela vzrok v tem, da je njegov sin grof Moritz šest let v najtežjih razmerah vodil prezidij poslanske zbornice in je zaradi volilne reforme, sklenjene prav med njegovim predsedovanjem, izgubil mandat. S tem bi se moral posloviti od parlamentarnega življenja. Po tedanjih navadah bi mu pripadlo imenovanje za do-smrtnega člana gosposke zbornice. Ker pa so obstajali pomisleki, da bi bila hkrati oče in sin člana gosposke zbornice, je cesar očetu Felixu podelil dedno članstvo, sinu pa dosmrtno članstvo v gosposki zbornici. S tem je bilo zagotovljeno tudi nasledstvo sina za očetom. Primer grofov Felixa in Moritza je rezultat "konvertiranj" dosmrtnih članov v dedne, ki so nastala zaradi reforme gosposke zbornice 1906/1907.

³³ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 352–353; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 109.

²¹ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 108–109. "...na podlagi oporok Johanna Carla kneza Porcia z dne 28. IV. 1667 in Franza Antona kneza Porcia z dne 8. IV. 1698 ter fevdnega pisma ddo Ljubljana, dne 24. I. 1845, preidejo v nedeljivo posest fidejkomisov in fevdov knezov Porcia posestva Spittal, okolica Zobric, Gornji Dravograd, Flaschberg, Pittersberg in Goldenstein, Grünburg in Modrinja vas na Koroškem, nato posestvi Senožeče in Prem na Kranjskem. Za oblikovanje denarnega fidejkomisa (leta 1918 v višini 1.500.000 kron) sta bila prodana fevda Senožeče in Prem, ki sta bila alodialno zirana 1888."

²² Prav tam, str. 108.

²³ Prav tam, str. 109.

²⁴ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 112–113; Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 261–262. 1861 so knezi Orsini-Rosenberg imeli fidejkomisna posestva Grabštanj, Podgrad, Greifenburg, Hodiše z Maria Loretto, Ženek, Hudi grad, Zakamen, Humperk, Belcenek, Kamen, bili so lastniki Ženeka, Feiersberga, Reberce, Humperka, Loretta in Kleingreifenburga na Koroškem.

²⁵ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 112–113.

²⁶ Prav tam, str. 123–124. "...na podlagi oporoke Marije Charlotte Antonije grofice Schrottenbach, rojene grofice Thurn-Valsassina und zum Kreuz (od Vipavskega Križa) († 18. VIII. 1740 v Gradcu), ddo Gradec 6. XII. 1737, je gospostvo Legen (Lechen) na Štajerskem in drugo premoženje prišlo v posest primogeniturnega fidejkomisa."

²⁷ Prav tam, str. 123.

Felix graf Vetter von der Lilie (1830–1913) (v družinski lasti).

Vetter von der Lilie, Moritz, grof, (1856–1945), dr. medicine, sin prejšnjega, bil je dosmrtni član, od 30. I. 1914 pa dedni član. Prej je bil poslanec poslanske zbornice in njen predsednik od 8. II. 1901 do 30. I. 1907.³⁴

Windisch-Graetz, Alfred,³⁵ knez, (1787–1862),³⁶ dedni član od 18. IV. 1861. Bil je lastnik fevdnega posestva Stermol pri Rogatcu.

Windisch-Graetz, Alfred, knez, (1819–1876),³⁷ sin prejšnjega, dedni član od 27. VII. 1862.

Windisch-Graetz, Alfred, knez, (1851–1927), sin prejšnjega, tajni svetnik, dedni deželni konjušnik v vojvodini Štajerski, bivši major. Dedni član od 24. IX. 1879. Častni adjutant cesarice Elizabete, član češkega deželnega zbora, podpredsednik gosposke zbornice od 31. X. 1892 do 11. XI. 1893,

predsednik avstrijske delegacije od 27. V. 1893, ministrski predsednik od 11. XI. 1893 do 19. VI. 1895, predsednik gosposke zbornice od 25. III. 1897 do 12. XI. 1918. Podeljeno mu je bilo odlikovanje Veliki križ Štefanovega reda.³⁸

Alfred knez Windisch-Graetz (1851–1927) (Stekl, Windisch-Graetz, str. 192–193).

Windisch-Graetz,³⁹ **Hugo-Weriand**, knez, (1854–1920), dedni član od 26. II. 1912. Njegov oče knez Weriland Windisch-Graetz je 1828 kupil od Štajerskega verskega sklada večino posesti nekdanjega kartuzijanskega samostana v Žičah in sicer gospostvo Konjice z Žičami in številnimi uradi ter posestvo Oplotnico z obsežnimi gozdovi na Pohorju. Bil je tudi lastnik Podsrede in Bizeljskega, ki ga je 1858 združil s Kunšperkom.⁴⁰ Leta 1846 je kupil gospostva Bogenšperk, Slatna, Planina (Haasberg), Šteberk, Logatec in Jamo pri Postojni na Notranjskem.⁴¹

b) dosmrtni člani

Apfaltrer von Apfaltern (v siceršnjih kranjskih virih navadno le Apfaltrer), **Otto**, baron, (1823–1905), dosmrtni član od 2. X. 1876. Bil je

³⁴ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 364–370; Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 131.

³⁵ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 133–135. "...na podlagi listine o ustanovitvi družinskega fidejkomisa z dne 27. IX. 1845 bo upravičenec dobil v nedeljeno posest fidejkomisno gospostvo Kladruby na Češkem in siceršnje fideikomisno premoženje ter fevdno posestvo Stermol (pri Rogatcu) na spodnjem Štajerskem."

³⁶ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 364–370; Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 131.

³⁷ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 134.

³⁸ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 364–370; Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 134.

³⁹ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 136.

⁴⁰ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 240.

⁴¹ Smole, *Graščine*, str. 348.

lastnik združenega posestva (gospostva) Križ-Mekinje.⁴²

Auersperg, Adolf, knez, (1821–1885), dosmrtni član od 20. I. 1869. Po študiju je bil pravnik. Bil je deželni predsednik v Salzburgu in ministrski predsednik v letih 1871–1879. Njegova vlada je bila nemškocentralistična in do Slovencev neprijazna. Po izstopu iz vlade je postal predsednik vrhovnega sodišča, kar je ostal do smrti. S slovenskim ozemljem ni imel neposredne povezave, ker je bila vsa družinska posest na Kranjskem v rokah njegovega brata kneza Carlosa, ki je bil sicer dedni član gosposke zbornice.⁴³

Auersperg, Josef, grof, (1812–1883), dosmrtni član od 25. XI. 1867, imetnik fidejkomisnega gospodstva Turjak, alodialnega gospodstva Ig in pristave Na Kopiji (Coppinhof). Najbolj razvpit dogodek med njegovim gospodarjenjem je napad kmetov na ižanski grad spomladi 1848, ki je povezan z revolucionarnim dogajanjem v monarhiji.⁴⁴

Josef grof Auersperg (1812–1883) (zasebna last).

Auersperg, Anton Alexander, grof, (1806–1876), pesnik (s psevdonomom Anastasius Grün) in politik, dosmrtni član od 14. VIII. 1861. Imetnik gospodstva Šrajbarski turn, začasni izredni državni svetnik od 29. IV. 1860. Bil je član frankfurtskega parlamenta in dolgoletni poslanec v kranjskem in štajerskem deželnem zboru. Bil je pomemben pesnik v nemškem jeziku. Prešeren je bil njegov vzgojitelj v Klinkowströmovem zavodu.⁴⁵

Coronini-Cronberg, Michael, grof, (1793–1876), dosmrtni član od 7. II. 1862. Bil je lastnik nekdanjih gospodstev oz. posestev Hmeljnik (1827–1864), Jama v Zgornji Šiški (1832–1835), Jama v Postojni (1809–1824), Logatec (1810–1824) in (1826–1838), graščine Lože v Vipavski dolini (1810–1822), Planine pri Rakeku (1810–1824) in Slapa v Vipavski dolini (1818–1824). Schmerling ga je hotel predlagati za dednega člana gosposke zbornice v prvi skupini perov (Pairschub) 1861. V ministrskem svetu pa so temu ugovarjali, da ima sorazmerno majhno posest, vredno kvečjemu 200.000 goldinarjev, nakar so ga leto pozneje imenovali za dosmrtnega člana.⁴⁶

Coronini-Cronberg, Franz (tudi Franz Karl),⁴⁷ grof, (1833–1901),⁴⁸ polkovnik, politik, član dunajske poslanske zbornice 1871, član goriškega deželnega zbora 1870, goriški deželni glavar 1870–1877 in 1883–1899, od 24. III. 1897 dosmrtni član gosposke zbornice. Bil je lastnik posestva v Šempetru, kjer je od 1867 gospodaril in živel do smrti. Od 1868 je bil šempetrski župan, kjer je uvedel slovensko uradovanje. Bil je avstrijskega mišljenja, vendar se je zavzemal za pravice Slovencev.

Detela, Oto, pl., (1839–1917), politik, dosmrtni član od 14. VII. 1907. Bil je lastnik posestev Ajmanov grad, Šempeter pri Kranju in Turn pod Novim gradom. Bil je več kot trideset let poslanec v kranjskem deželnem zboru. Bil je dvakrat imenovan za kranjskega deželnega glavarja (od 30. VII. 1890 do 4. IV. 1906).⁴⁹

⁴² Smole, *Graščine*, str. 241–242, 288–289; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 106.

⁴³ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 78–79; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 265–270; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 104.

⁴⁴ Preinfalk, *Auerspergi*, str. 124–132; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 104.

⁴⁵ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 78–79; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 203–209.

⁴⁶ Smole, *Graščine*, str. 597; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 74, 103.

⁴⁷ Klinec, *Coronini-Cronberg*, str. 199–200.

⁴⁸ Klinec, *Coronini-Cronberg*, str. 199–200; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 110.

⁴⁹ Melik, *Deželni poslanci*, str. 387–392; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 114.

Oto pl. Detela (1839–1917) (last: Mariano Rugále, Kranj).

Erwein, Joseph, (1819–1909), dr., odvetnik in politik, dosmrtni član od 15. I. 1895. Koroškemu deželnemu zboru je pripadal od prvega sklica leta 1861. Od 1884 do 1896 je bil koroški deželni glavar in je s tega mesta odstopil šele v starosti 80 let. Leta 1892 mu je bil podeljen komturski križ Franc-Jožefovega reda. Bil je član Vrhovnega sodišča. V seznam smo ga zajeli, ker je bila v njegovem času Koroška še precej slovenska dežela.⁵⁰

Hohenwart, Karl, grof, (1824–1899), upravni uradnik in politik, dosmrtni član od 24. III. 1897. Po stricu F. J. H. Hohenwartu je podedoval posestva na Kranjskem: Jelša (1844–1855), Teriška vas (1844–1858) in Ravne ob Pivki (1844–1899). Odtlej je bil s kranjsko deželo tesno povezan. V letih 1860–61 je bil kranjski deželni glavar, 1866–68 koroški deželni predsednik. Bil je tudi gornjeavstrijski državni namestnik. Od 6. II. do 30. X. 1871 je bil avstrijski ministrski predsednik. Od nje ga so Slovenci v boju za narodne pravice veliko pričakovali. Pričakovanja se niso izpolnila, ker je moral že isto leto odstopiti, z njim pa je propadel program federalistične prenovne monarhije. V državnem zboru je 1873–85 kot kandidat zastopal kmečke okraje Kranj, Kamnik in Radovljica, 1890–

97 pa mesto Ljubljano in ljubljansko trgovsko zbornico. Po njem se je imenoval Hohenwartov klub, ustanovljen 1873 v poslanski zbornici avstrijskega parlamenta. Notranji minister je bil od 24. III. 1897 do smrti.⁵¹

Kaiserfeld, Moritz, pl., (1811–1885), dr., dosmrtni član od 22. XII. 1871. Bil je avstrijski državnik, predsednik dunajske poslanske zbornice in štajerski deželni glavar. Bil je slovenskega rodu s priimkom Blagatinšek, prvič izpričan v Laškem. Predniki so bili v več generacijah upravniki gospostev. Njegov ded je bil zakupnik velikega gospostva Ravno polje na Ptujskem polju. Kot uspešen gospodarstvenik je bil povzdignjen v plemiški stan in je privzel ime Kaiserfeld. Njegovi potomci so prvotno ime Blagatinšek von Kaiserfeld opustili in proti pravilom ohranili le ime Kaiserfeld.⁵²

Khevenhüller-Metsch, Franz, grof,⁵³ (1783–1867),⁵⁴ dosmrtni član od 18. IV. 1861. Na Koroškem je imel gospostva Ostrovico, Annabüchl, Landskron in Verberk.

Khevenhüller-Metsch, Rudolf, grof, (1844–1910),⁵⁵ dosmrtni član od 29. I. 1902.

Lastnik istih gospostev kot prejšnji.

Luschin (Lušín) von Ebengreuth, Arnold, (1841–1932), dr., dvorni svetnik, profesor nemške državne in pravne zgodovine, dosmrtni član od 16. VIII. 1905. Po očetu je izhajal iz okolice Ribnice. Privzeto plemiško ime izhaja iz slovenskega imena Ravni dol. Bil je znameniti zgodovinar, dopisni član dunajske in berlinske akademije znanosti. V šolskem letu 1904/1905 je bil rektor graške univerze.⁵⁶ Pisal je tudi o slovenski zgodovini.

Miklošič, Franc, vitez, (1813–1891), doktor filozofije in prava, univerzitetni profesor slavistike, dosmrtni član od 7. II. 1862. Bil je predsednik dunajskega društva Slovenija in sooblikovalec programa Zedinjena Slovenija. Bil je poslanec v avstrijskem državnem zboru. Od 1848 je bil dopisni in od 1851 redni član Avstrijske akademije znanosti. Tri šolska leta je bil dekan Filozofske fakultete in 1854/55 rektor dunajske univerze.⁵⁷

Schwegel (tudi Švegel ali Žvegel), **Josef**, baron, (1836–1914), diplomat, gospodarstvenik in politik, dosmrtni član od 14. VI. 1907. Najprej je bil v konzularni službi v Egiptu, nato v diplomatski

⁵¹ Lanjus, *Die erbliche Reichratswürde*, str. 202; Rajšp, Hohenwart Karl, str. 39; Smole, *Graščine*, str. 416–417; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 110; Šuklje, *Iz mojih spominov*, I, str. 64.

⁵² Kaiserfeld, Ravno polje, str. 69–90; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 105.

⁵³ Posest obeh je opisana pri dednih članih družine Khevenhüller-Metsch.

⁵⁴ Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 102.

⁵⁵ Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 112.

⁵⁶ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 238–239; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 113; Vilfan, Luschin Arnold, str. 339.

⁵⁷ Jakopin, Miklošič Franc, str. 135–137; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 103.

⁵⁰ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 120.

službi na Dunaju, kjer je imel velike uspehe. Vodil je več denarnih zavodov na Dunaju. Zasluge ima za vzpostavitev železniškega omrežja v Sloveniji. Bil je dolgoletni poslanec državnega zbora na Dunaju in kranjskega deželnega zbora, kjer je vodil veleposestnike.⁵⁸

Tegetthoff, Wilhelm, pl., (1827–1871), viceadmiral, dosmrtni član od 1. IV. 1867. Znamenit je po bitki pri Visu, kjer je porazil italijansko ladjevje in ga prisilil k umiku. Prejel je najvišja vojaška odlikovanja, ki so mu prinesla plemstvo.⁵⁹

Thurn-Valsassina, Georg,⁶⁰ grof, (1788–1866),⁶¹ dosmrtni član od 18. IV. 1861.

Georg grof Thurn-Valsassina (1788–1866) (Weber-nig, Der Landeshauptmann, str. 107).

Trauttmansdorff, Josef, grof, (1788–1870),⁶² bil je brat starega očeta kneza Karla Trauttmansdorffa,⁶³ dosmrtni član od 18. IV. 1861.

⁵⁸ Rozman, Schwegel, str. 18–19; Stourzh, Die Mitgliedschaft, str. 114.

⁵⁹ Safonov, Viljem Tegethoff, str. 195; Stourzh, Die Mitgliedschaft, str. 103.

⁶⁰ Plemiška posest je opisana pri dednih članih grofov Thurn-Valsassina.

⁶¹ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 124; Stourzh, Die Mitgliedschaft, str. 102.

⁶² Stourzh, Die Mitgliedschaft, str. 102.

⁶³ Glede posesti glej pri dednem članu knezu Karlu Trauttmansdorffu.

Trauttmansdorff-Weinsberg, Ferdinand, grof, (1825–1896), sin prejšnjega, dosmrtni član od 13. IX. 1870. Od 22. IV. 1872 je bil podpredsednik, od 30. IX. 1879 pa predsednik gosposke zbornice.⁶⁴

Tschabuschnigg, Adolf, vitez, (1809–1877), dosmrtni član od 13. IX. 1870. Bil je koroški podjetnik. Njegovi predniki so bili fužinarji v Kreznu na Gornjem Koroškem. Najbrž izvirajo iz Gornjesavske doline (Kranjske Gore). Tam so 1736 utemeljili mašno ustanovo. Vključitev viteza Čabušnika v ta seznam se zdi najmanj utemeljena.⁶⁵

c) člani gosposke zbornice, iz vrst knezoškofov in knezonadškofov (virilisti)⁶⁶

Jeglič, Anton Bonaventura, (1859–2. VII. 1937), dr., ljubljanski knezoškof, dosmrtni član od 1898 (po drugem zapisu 30. XI. 1899). Bil je virilist v kranjskem deželnem zboru. 11. II. 1898 je bil imenovan za ljubljanskega knezoškofa, škofiji se je odpovedal 1929; za zasluge mu je bil podeljen naslov garellskega nadškofa.⁶⁷

Iz ljubljanske škofije v času obstoja gosposke zbornice (1861–1918) vanjo nista bila imenovana škofa Jernej Vidmar (1860–1875) in Janez Zlatoust Pogačar (1875–1884).

Hefter, Adam, (1871–1970),⁶⁸ krško-celovski knezoškof, dosmrtni član od 4. III. 1915. Vključen je zato, ker je bilo tedaj v njegovi škofiji še precej slovenskih župnij.

Kahn, Josef, (1839–1915), dr., tajni svetnik, krško-celovski knezoškof, dosmrtni član od 28. III. 1887. Bil je virilist v koroškem deželnem zboru. 15. II. 1887 je bil imenovan za Funderjevega naslednika na krški knezoškofijski stolici, 19. marca pa je bil v Salzburgu posvečen za škofa. Slovenci so 30. III. 1887 vložili pri vladi interpelacijo, zakaj je nekdo, ki slovenskega jezika ne obvlada dovolj, imenovan na mesto krškega knezoškofa. Kmalu za tem se je dr. Kahn izkazal kot vnet pospeševalec slovenstva in koroški Nemci so se pritožili zaradi pretirane zasedbe knezoškofijskega bogoslovja s slovenskimi in češkimi bogoslovci. 25. februarja

⁶⁴ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 129; Stourzh, Die Mitgliedschaft, str. 105.

⁶⁵ Maček, *Mašne ustanove*, str. 250, Stourzh, Die Mitgliedschaft, str. 105.

⁶⁶ V obravnavanih razpravah se za posebno kategorijo – cerkvene kneze – uporablja tudi izraz virilisti. Pravi virilisti so imeli v ustrezni korporaciji zagotovljen trajen sedež in so ga novi upravičenci zasedli takoj, ko so se ustrezna mesta izpraznila. Tega v gosposki zbornici ni bilo, ker je vse člane naposled po svoji presoji imenoval cesar. Taka je bila tedanja praksa. Virilisti niso redno navedeni niti med dednimi niti med dosmrtnimi člani.

⁶⁷ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 181–182; Prunk, Jeglič Anton, str. 279–280.

⁶⁸ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 176; Gatz, *Die Bischöfe*, str. 298–299.

1888 je vložil koroški poslanec Hock v državnem zboru interpelacijo zaradi imenovanja jezuitov kot profesorjev na bogoslovno učilišče v Celovcu.⁶⁹

V krško celovski škofiji nista bila za člana gosposke zbornice imenovana škofa Valentin Wiery (1846–1875) in Peter Funder (1881–1886).

Kaltner, Balthasar, (1844–1918), krško-celovski knezoškof, dosmrtni član od 3. XII. 1910 dosmrtni član. Pozneje je postal salzburški nadškof in je obdržal dosmrtno članstvo. Vključen je zato, ker je bilo v njegovem času v krški škofiji še precej slovenskih župnij.⁷⁰

Karlin, Andrej, (1857–1933), dr., tržaški škof, dosmrtni član od 19. V. 1917. V letih 1911–19 je bil tržaški škof. Podpisal je majniško deklaracijo. Zaradi italijanskih nacionalističnih pritiskov se je moral 1919 odpovedati škofiji. Postal je ravnatelj škofovih zavodov v Šentvidu nad Ljubljano in bil 1923–33 lavantinsko-mariborski škof.⁷¹

Iz tržaške škofije niso bili imenovani škofje Jernej Legat (1846–1875), Jurij Dobrila (1875–1882), Janez Glavina (1882–1895), Andrej Sterk (1896–1901) in Francišek Ksaverij Nagl (1902–1910).

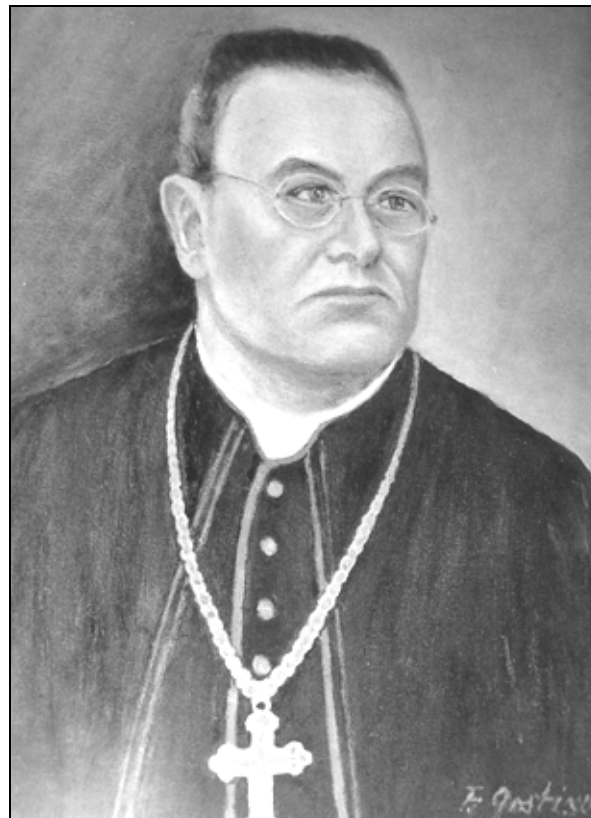
Missia Jakob, (1838–1901),⁷² ddr., ljubljanski knezoškof (1884–1898), član gosposke zbornice takoj po imenovanju za škofa 1884, goriški knezo-nadškof (1898–1902), kardinal 1899.

Napotnik, Mihael, (1850–1922), dr., lavantinski knezoškof, tajni svetnik, od 19. XII. 1889 dosmrtni član gosposke zbornice. Bil je virilist v štajerskem deželnem zboru. Po smrti knezoškofa Stepišnika je bil 27. IX. 1889 imenovan za lavantinskega škofa, kar je ostal do smrti.⁷³

Iz mariborske škofije nista bila imenovana Anton Martin Slomšek (1846–1862), kar ne preseneča, pač pa je nenavadno, da ni bil imenovan Jakob Maksimilijan Stepišnik (1862–1889), ki je bil v dvornih krogih zelo cenjen.

Sedej, Francišek Borgia, (1854–1931), dr., goriški knezonadškof, od 25. III. 1906 je bil dosmrtni član gosposke zbornice, vendar v njej ni zapri-segel. S tem je ravnal podobno kot italijanski škofje, ki so bili imenovani v gosposko zbornico, vendar imenovanja niso sprejeli. Januarja 1906 je bil imenovan kot naslednik knezonadškofa Jordana za goriškega nadškofa in metropolita. Med prvo svetovno vojno se je z bogoslovci umaknil v Stično (1915–18), po njej pa se je vrnil v Gorico in upravljal tudi Italiji pripadle dele ljubljanske škofije in Trbiž s Kanalsko dolino ter Belo Pečjo. Po

večletnem pritisku italijanske vlade na Sveti sedež, naj Sedeja umakne, ker da podpira slovensko nacionalno gibanje, se je bil 1931 prisiljen odpovedati goriški nadškofiji; papež je odpoved sprejel.⁷⁴

Nadškof Francišek Sedej (1854–1931) (Škulj, Sedejev zbornik, str. 160–161).

Schuster, Leopold, (1842–1927), seckausko-graški knezoškof, dosmrtni član od 5. I. 1894. V seznam je vključen zato, ker je bilo v seckavski škofiji v času njegovega škofovanja še nekaj slovenskih župnij.⁷⁵

Iz seckausko-graške škofije nista bila za člana gosposke zbornice imenovana Ottokar Maria grof Attems (1853–1867) in Janez Krstnik Zwerger (1867–1893).

Zorn, Alojzij Matija, (1837–1897), spomladi leta 1882 je bil imenovan za poreško-puljskega škofa, že junija istega leta pa za goriškega nadškofa. Bil je cesarjev tajni svetnik. 4. XII. 1883 ga je cesar imenoval za člana poslanske (*recte* gosposke) zbornice, vendar se sej ni udeleževal.⁷⁶

⁶⁹ Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 184–165.

⁷⁰ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 176.

⁷¹ Kralj, Karlin Andrej, str. 2; Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 116.

⁷² Brecej, Missia Jakob, str. 160–161; *Die Habsburgermonarchie*, str. 1302.

⁷³ Dolinar, Napotnik Franc, str. 286–287; Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 257.

⁷⁴ Dolinar, Sedej Francišek, str. 27; Kolmer, *Das Herrenhaus*, str. 314.

⁷⁵ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 176.

⁷⁶ Dolinar, Zorn Alojzij, str. 362–364.

Iz goriške nadškofije v gosposko zbornico nista bila imenovana nadškofa Andrej Gollmayer (1854–1883) in Andrej Jordan (1902–1905).

Zaključki

Gosposka zbornica je bila sestavljena iz članov štirih skupin: 1. polnoletnih princev-nadvojvod cesarske hiše, 2. knezonadškofov in knezoškofov, ki so jih imenovali tudi virilisti, 3. dednih članov in 4. dosmrtnih članov. V prvo skupino so bili omenjeni nadvojvode ob polnoletnosti imenovani avtomatično. Člane v ostale tri skupine je imenoval cesar najprej na predlog ministrskega predsednika, pozneje notranjega ministra, naposled pa ministrskega sveta. Vendar za imenovanje niso bili opredeljeni nikakršni kriteriji. Edino pri drugi skupini so imeli pravico do imenovanja vsi knezonadškofi in knezoškofi, ki pa je niso, kakor bi ustrezalo za viriliste, mogli izrabiti, če jih cesar ni imenoval. To se je večkrat zgodilo. Imenovani niso bili: v goriški nadškofiji, nadškofa Andrej Gollmayer (1854–1883) in Andrej Jordan (1902–1905), v graško-seckauski škofiji škofa Ottokar Maria grof Attems (1853–1867) in Janez Krstnik Zwerger (1867–1893), v krško-celovski škofiji škofje Valentin Wiery (1846–1875) in Peter Funder (1881–1886), v ljubljanski škofiji škofa Jernej Vidmar (1860–1875) in Janez Zlatoust Pogačar (1875–1884), v mariborski škofiji škofa Anton Martin Slomšek (1846–1862) in Jakob Stepišnik (1862–1889) in v tržaški škofiji škofje Jernej Legat (1846–1875), Jurij Dobrila (1875–1882), Janez Glavina (1882–1895), Andrej Šterk (1896–1901) in Fračišek Ksaverij Nagl (1902–1910).

Povsem prosto je cesar lahko imenoval dedne in dosmrtnne člane gosposke zbornice. Imenovanje se je lahko štelo kot milostni akt cesarja. To se je izrazito kazalo pri dednih članih. Te je cesar izbiral med seniorji najpremožnejših aristokratskih rodov, za katere je upal, da so njegovi najzvestejši podaniki. Na slovenskem ozemlju (dežel Goriške, Koroške, Kranjske in Štajerske ter Trsta) je bilo v obdobju gosposke zbornice (1861–1918) imenovanih 20 dednih članov. Ker naj bi bil poglobljen pogoj za dedno članstvo (zelo) obsežna, fidejkomisna ali z družinskimi statuti zagotovljena nedeljiva zemljiška posest, je razumljivo, da je bilo število dednih članov tod, še posebej pa v slovenskih deželah (upoštevajoč nemške dele Koroške in Štajerske) sorazmerno majhno, ker je bilo te posesti pri nas sorazmerno malo. Na Koroškem je bilo 15 fidejkomisov (od tega 7 s površino nad 5.000 orali) s skupno površino 70.492 ha in deležem v skupni površini dežele 6,83%: na Kranjskem je bilo 10 fidejkomisov, od tega 4 večji, s skupno površino 48.921 ha oz. 4,87% površine dežele, na Štajerskem pa sta bila od 30 fidejkomisov le 2 večja, skupaj pa so merili 23.767 ha oz. 1,06% površine dežele. Na

Primorskem je bilo sicer 19 fidejkomisov, vendar z zanemarljivo skupno površino 1.272 ha oz. 0,61 deželne površine. To kaže tudi pregled velikosti posesti posameznih fidejkomisnih imetnikov, ki se začneja s skupino nad 150.000 ha in konča s skupino pod 100 ha. V skupini od 20.000–30.000 ha je naveden knez Auersperg, vendar ni razvidno, da bi šlo za kočevsko gozdno posest, ki najbrž ni bila tolikšna. V skupini 9.000–10.000 ha je naveden knez Khevenhüller, ki pa je imel večino posesti v nemškem delu Koroške oz. drugod. V skupini 5.000–6.000 ha je grof Attems, ki je imel večino posesti na Spodnjem Štajerskem. V skupini 3.000–4.000 ha je knez Windisch-Graetz, ki je imel večino posesti na Spodnjem Štajerskem in Notranjskem. V skupini 2.000–3.000 ha je grof Goëß, ki je imel večino posesti na Koroškem, nekaj tudi v slovenskem delu. V skupini pod 100 ha je grof Vetter von der Lilie z nekdanjim gospostvom Laško. Pri tem plemiču in še pri nekaterih drugih je razvidno, da je cesar pri kandidatih za dedne člane zahtevalo po veliki fidejkomisni zemljiški posesti tudi spregledal⁷⁷. Nasprotno pa je pri Mihaelu grofu Coronini-Cronbergu predlog, da bi bil imenovan za dednega člana gosposke zbornice v prvi skupini (Pairschub), leta 1861 pogorel zaradi premajhne zemljiške posesti, vredne le okoli 200.000 gld. Bil pa je naslednje leto imenovan za dosmrtnega člana.

Ze iz dejstva, da je cesar lahko imenoval dedne člane v gosposko zbornico po svoji presoji, izhaja, da sorazmerna zastopanost teh članov iz avstrijskih dežel v tej zbornici nikoli ni bila zamišljena. Niti ni bila mogoča, ker je bil glavni kriterij za imenovanje nedeljiva fidejkomisna zemljiška posest, ki so jo kandidati za člane večinoma imeli v različnih deželah. Kljub temu je Lanjus poskusil izračunati razdelitev dednih članov v gosposki zbornici po deželah v sorazmerju s številom poslancev v poslanski zbornici, kar je seveda zelo nezanesljivo, ker so imeli dedni člani svojo, tudi fidejkomisno, posest lahko v različnih avstrijskih deželah in so v njih imeli tudi več svojih bivališč. Tako je bila njihova opredelitev za posamezno deželo seveda arbitrarna. Lastnika nekdanjega gospostva Laško grofa Feliks in Moritz Vetter von der Lilie sta bila zgolj zaradi fidejkomisa v štajerski deželi pripisana Štajerski, čeprav nobeden njihovega rodu ni nikoli živel tam. Ne glede na omenjene težave izhaja iz Lanjusovih računov, da bi lahko imela Koroška 5 dednih članov, imela pa je le 4, torej enega premalo, Kranjska je imela od 6 možnih 4 dedne člane (-2), Primorska od 6 le 1 (-5), Štajerska pa od 13 možnih 8 dednih članov (-5). Dalmaciji bi po tem izračunu pripadalo 5 dednih članov, imela ni nobenega. Veliko boljšo zasedbo z

⁷⁷ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 138–154.

dednimi člani so imele dežele Češka, Dolnja Avstrija, Moravska, Šlezija z velikim deležem fidejkomisne posesti v skupni deželni površini in z aristokrati z velikimi fidejkomisnimi posestvi kakor so bili knezi Liechtenstein, Schwarzenberg-Krumau, Fürstenberg, Lamberg, grofje Hoyos, Waldstein, Czernin itd.⁷⁸

Med 24 dednimi člani iz slovenskih dežel so bili sami plemiči z najnižjim rangom grofa. Od teh je bilo 17 veleposestnikov, ki so se ali pa niso politično udejstvovali, dva sta bila deželna glavarja, knez Carlos Auersperg je bil v dveh mandatih predsednik gosposke zbornice in krajši čas ministrski predsednik, knez Karl Auersperg je bil deset let podpredsednik gosposke zbornice, enako v dveh mandatih grof Feliks Vetter von der Lilie, grof Moritz von der Lilie pa je bil pred dosego dednega članstva predsednik poslanske zbornice. Knez Alfred Windisch-Graetz je bil poldrugo leto ministrski predsednik in 19 let (zadnji) predsednik gosposke zbornice, ki jo je 12. novembra 1918 tudi razpustil.

Na ozemlju sedanje Republike Slovenije je proti koncu Avstroogrske monarhije živel knez Hugo Windisch-Graetz (iz Werianlove linije), prej občasno v Slovenski Bistrici grofje Attems, s siceršnjim sedežem v Gradcu, morda tu in tam knezi Auersperg v Kočevju, v Pliberku na Koroškem pa grofje Thurn-Valsássina. Drugi dedni člani iz notranjeavstrijskih dežel s posestvi na slovenskem ozemlju pa so živeli bodisi v nemškem delu Koroške ali Štajerske ali kje drugod. Tako je mogoče reči, da je bilo vsaj sedanje slovensko ozemlje z dednimi člani tedaj v gosposki zbornici zelo slabo zastopano.

Pri dosmrtnih članih je cesar sicer imel pravico do imenovanja, toda uveljavila se je praksa, da je bilo vsaj predlaganje bolj odprto. Že dejstvo, da si je cesar pridržal pravico imenovati za dosmrtnne člane gosposke zbornice može, ki so si pridobili zasluge za državo ali cerkev, za znanost ali umetnost, pa nakazuje možnost širšega izbora dosmrtnih članov, tako med aristokrati kakor med meščani. Pri izboru teh članov so bile vendarle pomembne predvsem zasluge. Med 20 dosmrtnimi člani, povezanimi s slovenskimi deželami, ni bilo nobenega meščana, vsi so bili plemiči, vseh rangov od plemenitega (Oton Detela) do knezov. Nekaterim je bil plemiški rang dodeljen za njihovega življenja (Oton Detela, Arnold Luschin von Ebengreuth, Franc Miklošič in Jožef Schwegel). Med njimi je bilo 9 veleposestnikov, ki so se v večjem ali manjšem obsegu udejstvovali v politiki ali v državni upravi. Trije so bili prejšnji (celovški, goriški in kranjski) deželni glavarji. Med njimi je Oton pl. Detela, ki ga je priporočil poslanec dr.

Ivan Šušteršič in je bil za dosmrtnega člana imenovan leta 1907. Bil je tudi edini, ki je bil izpostavljen kot Slovenec.⁷⁹ Prvi Hrvat je bil imenovan leta 1912 in sicer Anton von Vuković. Prejšnji goriški deželni glavar grof Karl Coronini-Cronberg je bil sicer avstrijskega mišljenja, vendar se je zavzemal za Slovence in je kot župan občine Šempeter pri Gorici uvedel slovensko uradovanje. Sicer pa nacionalnost pri nobenem ni omenjena. Od znanstvenikov sta bila dosmrtna člana slavist Franc vitez Miklošič in pravni zgodovinar Arnold Luschin von Ebengreuth, gospodarstvenik je bil Jožef baron Schwegel, vojak in Mariborčan po rodu, viceadmiral Viljem von Tegetthoff. Kočevski vojvoda, knez Adolf Auersperg je bil osem let ministrski predsednik, grof Karl Hohenwart je opravljal isto funkcijo krajši čas, sicer pa je bil vodja znanega Hohenwartovega kluba. Moritz pl. Kaiserfeld je bil pred imenovanjem za dosmrtnega člana predsednik poslanske zbornice in štajerski deželni glavar, Ferdinand grof Trauttmansdorff-Weinsberg je bil podpredsednik in predsednik gosposke zbornice.

Na območju sedanje Republike Slovenije so od dosmrtnih članov gosposke zbornice živeli goriški in kranjski deželni glavar Karl grof Coronini-Cronberg in Oton pl. Detela, veleposestnik Mihael grof Coronini-Cronberg, občasno politik Anton Aleksander grof Auersperg (Anastasius Grün), Jožef grof Auersperg, Otto baron Apfaltrer, Jožef baron Schwegel in Jurij grof Thurn-Valsássina. Z dosmrtnimi člani gosposke zbornice je bilo sedanje slovensko ozemlje nekoliko bolj zastopano kakor z dednimi.

LITERATURA

- Brecelj, Marijan: Missia Jakob. *Enciklopedija Slovenije* 7, Ljubljana, 1993, str. 160–161.
- Brockhaus Enzyklopädie* 16, geslo Schmerling, Anton, Ritter von. Wiesbaden, 1973, str. 754.
- Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Band VII. *Verfassung und Parlamentarismus. 1. Teilband: Verfassungsrecht, Verfassungswirklichkeit, Zentrale Repräsentativkörperschaften*. Wien : Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften, 2000.
- Dolinar, France Martin: Napotnik Franc. *Enciklopedija Slovenije* 7, Ljubljana, 1993, 286–287.
- Dolinar, France Martin: Sedej Francišek Borgia. *Enciklopedija Slovenije* 11, Ljubljana, 1997, str. 27.
- Dolinar, France Martin: Zorn Alojzij Matija. *Primorski slovenski biografski leksikon*, 18. snopič. Gorica, 1992, str. 362–364.

⁷⁸ Lanjus, *Die erbliche Reichsratswürde*, str. 155–158.

⁷⁹ Stourzh, *Die Mitgliedschaft*, str. 90–91.

- Frank, Ulrike, Ferdo Šerbelj: *Kratka zgodovina grofov Attems. Zbornik občine Slovenska Bistrica*. Slovenska Bistrica, 1990, str. 144–161.
- Gatz, Erwin: *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945*. Berlin : Duncker & Humblot, 1983.
- Ilwof, Franz: *Die Grafen von Attems, Freiherren zu Heiligenkreuz*. Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark. II. Band, 1. Heft. Graz, 1897.
- Jakopin, Franc: Miklošič Franc. *Enciklopedija Slovenije* 7, Ljubljana, 1993, str. 135–137.
- Kaiserfeld, Hans: Ravno polje, zibelka sodobne ovčereje na Štajerskem. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor 75 (40), 2004, str. 69–90.
- Klinec, Rudolf: Coronini-Cronberg Franc Karel. *Primorski slovenski biografski leksikon*, 3. snopeč. Gorica, 1976, str. 199–200.
- Kolmer, Gustav: *Das Herrenhaus des österreichischen Reichsrats. Nach dem Bestande Ende des Jahres 1906*. Wien und Leipzig, 1907.
- Kralj, Franc: Karlin Andrej. *Enciklopedija Slovenije* 5, Ljubljana, 1991, str. 2.
- Lanjus, Friedrich: *Die erbliche Reichsratswürde in Österreich*. Langenlois, 1939.
- Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*. Stanje 1. januarja 2000. Ljubljana : Nadškofija Ljubljana, 2000.
- Maček Jože: *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri*. Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2005.
- Melik, Vasilij: Deželni poslanci kmečke kurije na Gorenjskem 1861–1895. *Gestrinov zbornik*. Ljubljana : Založba ZRC, 1999, str. 387–392.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. 1. Band. Graz-Köln, 1957.
- Orožen Ignac: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Dekanat Tüffer*, Band IV/2. Celje, J. Rakusch, 1881.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München : R. Oldenbourg, 1962.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*. Thesaurus memoriae, Dissertationes 4. Ljubljana : ZRC SAZU, 2005.
- Prunk, Janko: Jeglič Anton Bonaventura. *Enciklopedija Slovenije* 4, Ljubljana, 1990, str. 279–280.
- Rajšp, Vinko: Hohenwart Karl. *Enciklopedija Slovenije* 4. Ljubljana, 1990, str. 39.
- Ritzler, R. in Sefrin, P. (ur.): *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, vol. VIII, 1846–1903*. Monastarii : Sumptibus Librariae Regensbergianae, 1978.
- Rozman, Franc: Schwegel Jožef. *Enciklopedija Slovenije* 11, Ljubljana, 1997, str. 18–19.
- Safonov, Nikolaj: Viljem Tegethoff. *Enciklopedija Slovenije* 13. Ljubljana, 1999, str. 195.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : DZS, 1982.
- Stekl, Hannes, Marija Wakounig: *Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*. Böhlau Verlag Wien-Köln-Weimar, 1992, 381 Seiten.
- Stourzh, Gerald: Die Mitgliedschaft auf Lebensdauer im österreichischen Herrenhause, 1861–1918. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, LXXIII. Band, 1. u. 2. Heft, 1965, str. 63–117.
- Škulj, Edo (ur.): *Sedejev simpozij v Rimu*. Celje : Slovenska teološka akademija v Rimu, 1988.
- Šuklje, Franjo: *Iz mojih spominov*. I. del. Ljubljana : Jugoslovanska knjigarna, 1926.
- Vilfan, Sergij: Luschin Arnold. *Enciklopedija Slovenije* 6, Ljubljana, 1992, str. 339.
- Weberinig, Evelyne: *Der Landeshauptmann von Kärnten. Ein historisch-politischer Überblick*. Klagenfurt : Verlag des Kärntner Landesarchivs, 1987.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Erbliche und lebenslängliche Mitglieder sowie kirchliche Würdenträger des Herrenhauses des Wiener Reichsrats (1861–1918) in Verbindung mit den slowenischen Ländern

In der Abhandlung werden zunächst die Diskussionen über die Verfassung Österreichs im Zeitraum von 1848 bis 1861, als die Verfassung angenommen wurde, kurz erörtert. Hierbei war von Anfang an klar, dass der Kaiser nur einem Zweikammersystem zustimmen würde, in dem der ersten Kammer, später auf seinen Wunsch Herrenhaus genannt, eine gleichbedeutende Rolle wie dem Abgeordnetenhaus zuteil werden sollte. Der Kaiser hatte das Recht, alle Mitglieder des Herrenhauses zu ernennen. Die Verfassung wurde in den 57 Jahren des Reichsratsbestehens öfter geändert, das Herrenhaus war in dieser Zeit aber keinen wesentlichen Änderungen unterworfen. In der Abhandlung werden alle Mitglieder des Herrenhauses, die mit den slowenischen Ländern in irgendeiner Verbindung standen, namentlich kurz vorgestellt, um darzulegen, wie diese Länder in diesem Gremium vertreten waren. Es muss aber hervorgehoben werden, dass eine repräsentative Vertretung der Länder im Herrenhaus keineswegs

beabsichtigt und durch das Ernennungsverfahren praktisch undurchführbar war.

Das Herrenhaus setzte sich aus vier Gruppen von Mitgliedern zusammen. Die erste Gruppe bildeten die Erzherzöge. Diese Gruppe kann außer Acht gelassen werden, da sie in diesem Gremium nie mitwirkte. Die zweite Gruppe bildeten die Virilisten – kirchliche Würdenträger (Fürsterzbischöfe und Fürstbischöfe) – die so genannte Bischofsbank. Diese hatten nach ihrem Stand das Recht auf Mitgliedschaft im Herrenhaus, konnten es aber erst nach der Ernennung durch den Kaiser wahrnehmen. Der Kaiser ernannte aber eine ansehnliche Anzahl von Erzbischöfen und Bischöfen aus verschiedenen Bistümern nicht. Aus dem Erzbistum und den Bistümern in den slowenischen Ländern wurde eine Reihe von diesen Würdenträgern aus unbekanntem Gründen, darunter sind bestimmt nicht nur nationale, nicht ernannt. Die dritte Gruppe bildeten die großjährigen Häupter jener hervorragenden Adelsgeschlechter, die große, unteilbare Grundbesitzungen hatten, denen der Kaiser die erbliche Reichsratswürde verlieh. Die erblichen Mitglieder sollten die treueste Stütze des Kaisers sein. Für die 24 erblichen Herrenhaussitze kamen nur Adelige, die mindestens im Rang eines Grafen standen, in Betracht. Von diesen waren 17 Großgrundbesitzer, die sich vor der Berufung politisch betätigt hatten oder auch nicht. Zwei waren

Landeshauptleute. Fürst Carlos von Auersperg war zweimal Präsident des Herrenhauses und kurze Zeit Ministerpräsident, Fürst Karl von Auersperg war zehn Jahre Vizepräsident des Herrenhauses, ebenso zweimal Graf Felix Vetter von der Lilie, Graf Moritz desselben Namens war vorher Präsident des Abgeordnetenhauses. Fürst Alfred von Windisch-Graetz war eineinhalb Jahre Ministerpräsident und 19 Jahre (der letzte) Präsident des Herrenhauses, das er am 12. November 1918 auch auflöste. In dem jetzigen slowenischen Gebiet lebten gegen Ende der Monarchie Österreich-Ungarn Fürst Hugo von Windisch-Graetz, früher zeitweilig die Grafen Attems, hier und da die Fürsten Auersperg, in Bleiburg (Pliberk) in Kärnten lebten ständig die Grafen Thurn-Valsassina.

Eine vierte Gruppe bildeten die vom Kaiser zu lebenslänglichen Mitgliedern ernannten Männer, die sich Verdienste um Staat, Kirche, Kunst und Wissenschaft, um Wirtschaft und Militär erworben hatten. Bei diesen hatte ebenso der Kaiser das Ernennungsrecht. Aus den slowenischen Ländern wurden keine Bürgerlichen berufen, doch wurden drei einige Jahre vor der Berufung in den Adelsstand erhoben. Unter den lebenslänglichen Mitgliedern waren 9 Großgrundbesitzer, darunter drei frühere (görsische, krainische und kärntnerische) Landeshauptleute.